

Likovno istraživanje paške čipke kao vrijedne baštine lokalnog kraja

Sabalić, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:954304>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**



Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)



Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za predškolski odgoj
Diplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje



Zadar, 2020.

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za predškolski odgoj
Diplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Likovno istraživanje paške čipke kao vrijedne baštine lokalnog kraja

Diplomski rad

Student/ica:

Martina Sabalić

Mentor/ica:

doc. dr. art. Marina Đira

Zadar, 2020.



Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Martina Sabalić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Likovno istraživanje paške čipke kao vrijedne baštine lokalnog kraja** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 23. prosinca 2020.

LIKOVNO ISTRAŽIVANJE PAŠKE ČIPKE KAO VRIJEDNE BAŠTINE LOKALNOG KRAJA

SAŽETAK

Ovaj radi bavi se paškom čipkom kao poticajem za likovne aktivnosti namijenjene djeci predškolske dobi u svrhu razvijanja njihove svijesti o očuvanju kulturne baštine vlastitog kraja i u svrhu poticanja njihove kreativnosti u području likovnosti. Rad je podijeljen na dva dijela, teorijski i praktični dio.

U teorijskom dijelu opisan je pojam primijenjene umjetnosti, istraženo značenje ornamenta kao elementa koji se u primijenjenoj umjetnosti često pojavljuje, predstavljena čipka kao produkt primijenjene umjetnosti naglašenih ornamentalnih kvaliteta. Podrobnije je opisana čipka u Hrvatskoj (hvarska, lepoglavska i paška), a posebno paška čipka koja ima vrlo važnu baštinsku ulogu te je poput ostala dva spomenuta veza pod zaštitom UNESCO-a. U poglavljima o paškoj čipki opisana je njezina povijest, opisane su njezine likovne karakteristike i način izrade. Kao posebnost valja istaknuti kako se u tim poglavljima vezanima uz pašku čipku nalaze i dva intervjua s osobama vezanima uz grad Pag i tradiciju izrade paške čipke kao i osvrt na te intervjue. Teorijskom dijelu još pripada poglavlje vezano uz likovnost kod djece općenito u kojem se daje pregled uspješnih poticaja za djecu predškolske dobi, a koji se mogu primijeniti i u razvijanju njihove svijesti o kulturnoj baštini lokalnog kraja kao i u razvoju njihove kreativnosti posredstvom baš takvih poticaja.

U praktičnom dijelu istraživanja koji se odnosi na praktično likovno istraživanje u svrhu osmišljavanja poticajnih likovnih aktivnosti za djecu predškolske dobi u vrtiću vezanih uz temu paške čipke opisani su cilj, problem, ishodi, metodologija istraživanja, te tijek svake od pojedinih aktivnosti s prijedlozima njihove realizacije u suradnji s djecom predškolske dobi. Na kraju praktičnog dijela provedena je rasprava koja je zajedno s glavnim naglascima teorijskog dijela rada integrirana u zaključak.

Ključne riječi: primijenjena umjetnost, ornament, čipka, paška čipka, likovno izražavanje

ARTISTIC RESEARCH OF PAG LACE AS A VALUABLE HERITAGE OF THE LOCAL AREA

ABSTRACT

This paper deals with Pag lace as a means for developing artistic activities for children of preschool age, aiding their awareness of the necessity for preservation of their own local cultural heritage and increasing their artistic creativity. The paper is split into a theoretical and a practical part.

The theoretical part deals with the concept of applied art and ornamental qualities. More detailed descriptions of Croatian lace types are given (Hvar, Lepoglava, Pag), with an emphasis on Pag lace, which is an important UNSECO heritage. The chapters regarding Pag lace offer a brief history, characteristics and production phases. The chapters also include an interview with several people closely connected to the preservation of Pag lace. The theoretical part also offers an overview of successful activities for raising awareness about the preservation of cultural heritage and the importance of fine arts.

The practical part of the research, including the problem, methodology and outcomes of every activity, with an outline of their implementation, focuses on the development of artistic activities for children of preschool age.

Finally, the paper includes a short discussion of the data collected and a conclusion.

Key words: applied art, ornament, lace, Pag, artistic expression

SADRŽAJ

1. UVOD	5
2. PRIMIJENJENA UMJETNOST	6
3. ORNAMENT U PRIMIJENJENOJ UMJETNOSTI	7
3.1. O ornamentu kroz povijest	7
3.2. Likovne karakteristike ornamenta	11
4. ČIPKA.....	15
4.1. Povijest čipkarstva	15
4.2. Način izrade čipke	17
4.3. Šivana čipka ili čipka na iglu.....	17
4.4. Čipka na batiće	18
5. ČIPKA U HRVATSKOJ	20
5.1.1. Lepoglavska čipka	20
5.1.2. Hvarska čipka.....	21
5.1.3. Paška čipka	22
6. PAŠKA ČIPKA	22
6.1. Povijest paške čipke.....	23
6.2. Čipkarska škola i podučavanje izradi čipke danas	26
6.3. Osobitosti paške čipke	29
6.4. Intervjui s čipkaricama	33
6.5. Osvrt na intervju	36
7. LIKOVNE AKTIVNOSTI I DJECA PREDŠKOLSKE DOBI.....	37
8. PRAKTIČNO ISTRAŽIVANJE.....	39
8.1. Cilj istraživanja.....	39
8.2. Problem istraživanja	39
8.3. Ishodi istraživanja.....	39
8.4. Metodologija istraživanja	39
8.5. Opis istraživanja	40
8.6. Uvodna motivacija.....	40
8.7. Aktivnost broj 1 – Naše cipele	41
8.8. Aktivnost broj 2 – Čipka od kolaža	43
8.9. Aktivnost broj 3 – Paukova čipka.....	44
8.10. Aktivnost broj 4 – Čipka na boru.....	45
8.11. Rasprava.....	47

9.	ZAKLJUČAK	48
10.	LITERATURA.....	49
11.	POPIS SLIKOVNIH PREGLEDA	51
12.	ŽIVOTOPIS	55

1. UVOD

Naslov ovog diplomskog rada je „Likovno istraživanje paške čipke kao vrijedne baštine lokalnog kraja“ i sastoji se od teorijskog i praktičnog dijela. Na temelju dostupne literature u teorijskom dijelu radu ću prvo istražiti područje primijenjene umjetnosti, definirati tradicijske i umjetničke obrte. Zatim ću se osvrnuti na pojam ornamenta koji se u primijenjenoj umjetnosti često javlja, definirati ga, istaknuti neke karakteristične ornamentalne prikaze u povijesti umjetnosti i opisati njegove likovne karakteristike koje se baziraju na pojmovima ravnoteže i ritma. Nakon toga navest ću čipku kao produkt primijenjene umjetnosti naglašenih ornamentalnih kvaliteta, osvrnuti se na povijest čipke, način izrade čipke te najpoznatije čipke u Hrvatskoj: lepoglavsku, hvarsku i pašku, sve pod zaštitom UNESCO – a. Posebno ću se usredotočiti na pašku čipku, opisati njezinu povijest, način izrade i izgled.

U svrhu produblivanja znanja o paškoj čipki intervjuirat ću dvije paške čipkarice te se osvrnuti na provedene intervju. Vezano uz odgojiteljsku struku i moju težnju ka prilagodbi motiva paške čipke djeci predškolske dobi, u teorijskom ću dijelu još kratko opisati na koji se način razvija u djece kreativnost u području likovnosti, njihova svijest o važnosti ručnog rada kao i očuvanja kulturne baštine te navesti prikladne metode rada koje se u tu svrhu rabe.

U praktičnom dijelu rada sama ću realizirati neke likovne aktivnosti za djecu predškolske dobi vezane uz temu paške čipke. Te ću likovne aktivnosti kao i krajnje rezultate (svoje likovne radove) opisati te na temelju tog iskustva predložiti načine njihove prilagodbe uvjetima zajedničkog rada s djecom predškolske dobi u vrtiću. Cilj tako osmišljenog rada je istražiti pašku čipku u svrhu produblivanja vlastitog znanja o lokalnoj kulturno umjetničkoj baštini kako bih prvenstveno kao odgojitelj mogla djeci ponuditi što više raznovrsnih aktivnosti vezanih uz temu, a onda i realizacijom praktičnih aktivnosti istražiti kako bih to zajednički s djecom konkretno mogla i učiniti.

2. PRIMIJENJENA UMJETNOST

Prema Štrbac (2009) primijenjena umjetnost kao sintagma prvi puta se spominje u 19. stoljeću. Spominje se pod imenom *applied arts* u zemljama engleskog govornog područja i kao takva opstala je sve do danas. Primijenjena umjetnost razvila se kao umjetnička djelatnost čija je svrha uljepšavanje i ukrašavanje predmeta poput tekstila, odjeće, obuće, oruđa te izlaganje istih na izložbama.¹

Iako se pojam primijenjene umjetnosti pojavio tek u 19. stoljeću, ona je postojala od samih početaka čovjekova oblikovanja. Pelc (2009) piše kako dugo nije postojala točna granica između primijenjene umjetnosti (koja se još naziva i umjetničkim obrtom) i čiste umjetnosti. Počele su se osamostaljavati tek sa srednjim vijekom. Prvenstveno su se razlikovale vizualno, odnosno u tome bi li naručitelj za ono što je htio angažirao vrhunskog majstora ili obrtnika. Razlikujemo tradicijske i umjetničke obrte. Ti su obrti definirani Pravilnikom o tradicijskim, odnosno umjetničkim obrtima (Pravilnik o tradicijskim, odnosno umjetničkim obrtima, NN 112/2007) u kojem piše: „Tradicijski obrti su obrti za koje je potrebno posebno poznavanje zanatskih vještina i umijeća u obavljanju djelatnosti te koji se obavljaju pretežnim udjelom ručnog rada, a koji se tehnikama proizvodnje i rada, namjenom i oblikom oslanjaju na obrasce tradicijske kulture, pa u tom smislu mogu simbolizirati lokalni, regionalni ili nacionalni identitet.“ Ovakvi obrti njeguju zanat, djelatnosti ručnoga rada koji se temelje na kulturi i tradiciji.

Za umjetničke obrte u istom pravilniku piše sljedeće: „Umjetnički obrti su obrti koji se odlikuju proizvodima i uslugama visoke estetske vrijednosti, dizajnom, likovnim i drugim rješenjima uz naglašenu kreativnost i individualnost majstora obrta –umjetnika.“ Za razliku od tradicijskih obrta, ova vrsta temelji se na kulturi i baštini, oblikovanoj estetski i individualno. Tu se mogu uvrstiti i obrti koji u procesu izrade koriste novije tehnologije, suvremenije alate kako bi svoj posao ubrzali i olakšali, ali važno je naglasiti da se tehnologija ne koristi u svrhu izmjene i usavršavanja estetskog izričaja te da se ne obezvrjeđuje tradicijski karakter proizvoda. U ovu kategoriju spadaju i suveniri koji su dio turističke ponude, a prilikom izrade istih poštuju se pravila o nastanku tradicijskih i umjetničkih obrta. (Pravilnik o tradicijskim, odnosno umjetničkim obrtima, NN 112/2007).

¹ Primijenjena umjetnost, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50384>, [Pristupljeno 26. 5. 2020.]

3. ORNAMENT U PRIMIJENJENOJ UMJETNOSTI

Riječ ornament potiče iz latinskog jezika od riječi *ornamentum* što u prijevodu znači ukras. S obzirom na tu svoju funkciju često se nalazi na predmetima umjetničkog obrta, ali njegovo je značenje mnogo složenije od pukog ukrasa.²

Matarasso (1997) piše kako ornament služi kao ukras prema kojem se neprimjetno prepoznaje društvena i kulturna vrijednost područja u kojem je nastao. Ornament može biti naslikan, možemo ga kiparski oblikovati, izvesti ili oblikovati bilo kojom drugom tehnikom. Njegova struktura temelji se na ponavljanju, nizanju.³

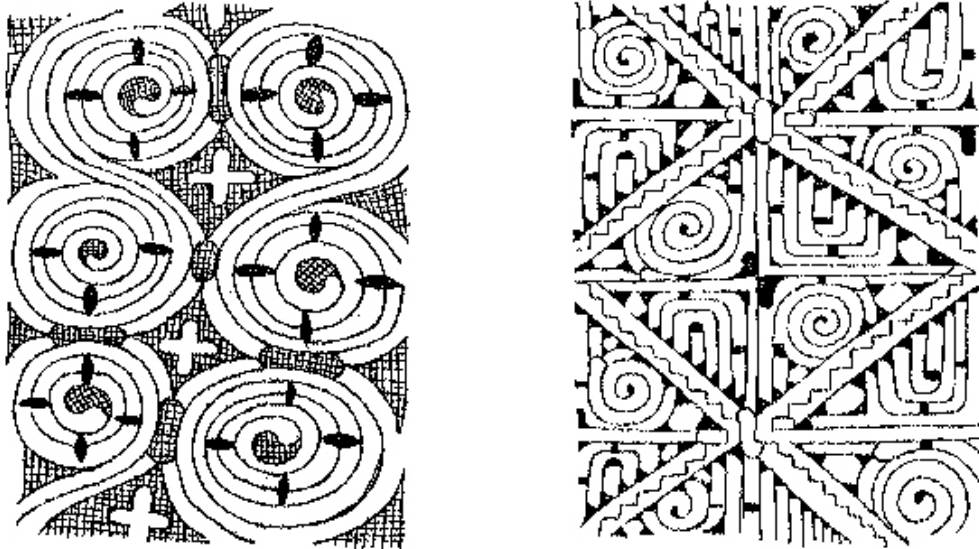
3.1. O ornamentu kroz povijest

Prema Wolff Zubović (2017) od najdavnijih vremena ljudi su ukrašavali predmete s kojima su se susretali, prostore u kojima su boravili, a ukrašavali su i sami sebe. Inspiraciju za ukrašavanje pronalazili su u prirodi, u motivima biljnog i životinjskog svijeta. Takve su motive reducirali do apstraktnih ukrasa različitih dimenzija i materijala koji su se prilagođavali mediju pojedinog doba. Sales i Meyer (1979) također navode kako je svako doba bilo je specifično samo po sebi i donosilo nešto novo, iako su se neki elementi ponavljali i usavršavali.

Sales i Meyer (1979) smatraju da su i među poznatijim ornamentima oni drevnih Indijanaca srednjeg Brazila koji su bili poznati po geometrijskim motivima na njihovim tetovažama. Ti se ornamenti mogu podijeliti u tri skupine: kontinuirane ili vrpce, ploče i neograničene ravne obrasce.

² Ornament, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=45568> [Pristupljeno: 17. 10. 2020.]

³ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=45568> [Pristupljeno: 17. 10. 2020.]



Slika 1. Indijanski ornamenti iz knjige Claudea Levija Straussa „Tužni tropi“

Značajni su i Grci koji su za inspiraciju koristili biljni svijet (voće, cvijeće, lišće). Kombinirali su različite elemente, a primjer za to je *akanthos* koji je moguće vidjeti na korintskom stupu (Sales, Meyer, 1979).



Slika 2. Korintski stup s vidljivim prikazom *akanthosa*

Karaman (1941) navodi da se u srednjem vijeku, preciznije razdoblju predromanike i romanike u Hrvatskoj, često javlja ornament troprutastog pletera uklesanog u kamene ploče.



Slika 3. Troprutasti pleter na pluteju iz 9. stoljeća pronađenom u Koljanima kod Vrlike

Ornamentika renesanse je specifična po tome što obiluje različitim motivima poput morskih stvorenja, muzičkih instrumenata, tragičnih/komičnih maski koji ga čine sve prikladnijim za opisivanje, onda i pripovijedanje priče.⁴

⁴ <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/Ucimo-gledati-zine/Broj%202/ritam%20u%20ornamentima.htm>
[Pristupljeno: 20. 10. 2020.]



Slika 4. Jedan od slikovnih prikaza iz knjige Ornament oft he Italian Renaissance autora Blakeslee L. A.

Prema Grbac (2005) barokni ornament postaje bujniji, raskošniji, sjajnije, da bi, kako navodi Damjanov (2008) njegovu formu opet smirio klasicizam.



Slika 5. Prikaz barokne štukature ornamentalnog karaktera u Crkvi sv. Katarine u Zagrebu

3.2. Likovne karakteristike ornamenta

Prema Damjanov (2008) ornament je likovni izričaj za sebe. Ima strukturu koju čine elementi ponavljanja i razvijanja. Naše oko sagledava ornament na način da prati njegove elemente koji se ponavljaju i koji tvore ornamentalnu cjelinu. Ornament se u svom ponavljanju može kretati s desna na lijevo ili s lijeva na desno, ali može biti i kompliciraniji, dug i zamršen.

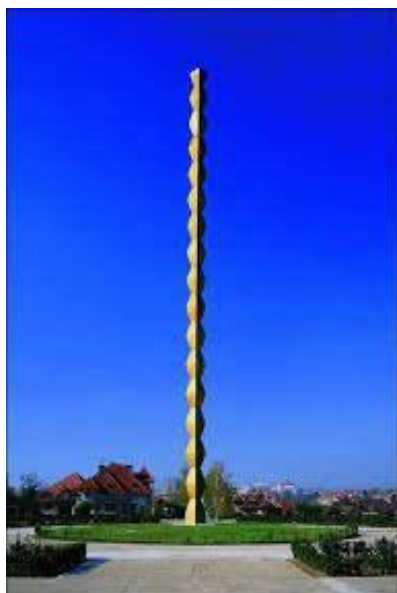
Ponavljanje prisutno kod ornamenta upućuje na to da je riječ o likovnom izričaju koji posjeduje određene zakonitosti. One prvenstveno proizlaze iz pokušaja da se ornamentalnom formom postigne ravnoteža. Jakubin (1999) ravnotežu opisuje kao uravnotežen odnos obiju strana. Postoje tri vrste ravnoteže: simetrična, asimetrična i optička ravnoteža, a govoreći o ornamentu, ključna je simetrična ravnoteža. Simetrična ravnoteža odnosi se na onu vrstu ravnoteže koja je postignuta pomoću simetrije. Damjanov (2008) navodi kako simetrija nije jednoznačan pojam te da postoji više načina na koje se ona može ostvariti. Kao vrste simetrije ističe: zrcaljenje, translaciju i rotaciju.

Također, Damjanov (2008) daje za primjer za zrcaljenje meksička skulpturu iz 13. ili 14. stoljeća na kojoj vidimo dvije glave s lijeve i desne strane.



Slika 6. Meksička skulptura kao jasan primjer zrcalne simetrije

Na primjeru „Stupa bez kraja“, Constantina Brancusija jasnija je translacija. Za razliku od zrcaljenja kao jednostavnog preslikavanja lijeve na desnu ili gornje na donju stranu translacija je nešto drugačija. Ne zaustavlja se u zrcaljenju nego stalnim ponavljanjem istih elemenata u istom smjeru sugerira pokret, kao i kod spomenute skulpture, s tim da se ona, gledana u cjelini, i zrcali (ali za pretpostaviti je da, kada bi se kao promatrači nalazili u njezinom podnožju, da bi translacija više dolazila do izražaja nego zrcaljenje, a na što nas upućuje i njezin naziv) (Damjanov, 2008).

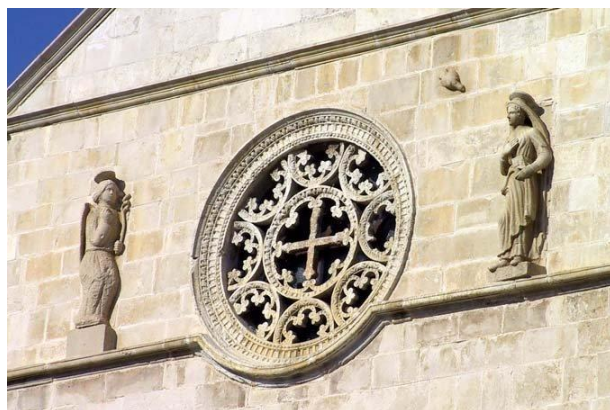


Slika 8. Constantin Brancusi, Stup Bez kraja, Rumunjska, 1938. (gledano iz daljine)



Slika 7. Constantin Brancusi, Stup Bez kraja, Rumunjska, 1938. (gledano iz podnožja)

Kod rotacije elementi se ponavljaju pod kutom i takvim stalnim ponavljanjem nastaje cjelina od 360 stupnjeva. Ukratko, rotacija je vrsta simetrije koja predstavlja zakretanje nekog elementa za zadani kut. Kao primjer možemo navesti rozetu na zbrojnoj crkvi u Pagu.⁵



Slika 9. Primjer rozete, crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u gradu Pagu

Bez obzira na to o kojoj je simetriji riječ, ona je zakonitost po kojoj se motiv usmjerava i po kojoj se njime upravlja, a primjenom simetrije gradi se i ritam kao kontinuirano izmjenjivanje istih ili sličnih elemenata. Ipak, između simetrije i ritma postoji bitna razlika. Simetriju vežemo uz plohu ili prostor, a ritam uz vrijeme koje nam je potrebno za njegovo

⁵ https://edutorij.e-skole.hr/share/proxy/alfresco-noauth/edutorij/api/proxy-guest/8b728220-7518-4837-9b96-f40f8f238b0e/html/4875_Rotacija.html [Pristupljeno: 21. 10. 2020.]

sagledavanje, a o čemu Damjanov (2008: 126) piše: „Simetrija i ritam mjere su prostora i vremena, dvije su strane njihova odnosa, polazeći od prostora – simetrija, polazeći od vremena – ritam“. Prema Jakubinu (1999) ritam se može javljati na bezbroj načina. Kao prepoznatljivije ističe dominaciju, alternaciju, varijaciju, gradaciju i rotaciju.

Jakubin opisuje dominaciju shemom A A A, što znači stalno ponavljanje istog elementa. Primjer za to je ogrlica na paškoj nošnji.



Slika 10. Ogrlica na paškoj nošnji kao primjer dominacije

Kod alternacije se izmjenjuju dva ista elementa A B A B. Kao primjer možemo navesti hrvatski grb.

Varijacija se odnosi na stalnu izmjenu sličnih elemenata, nešto kao A A A. Kao primjer možemo navesti poznatu sliku Vasilija Kandinskog.



Slika 11. Vasilij Kandinski, Kvadrati s koncentričnim krugovima, 1910. godine, kao primjer varijacije

Gradacija znači postupno naglašavanje i/ili postupno smirivanje (AAAA). Primjer toga je Muzej Guggenheim u New Yorku.



Slika 12. Muzej Guggenheim u New Yorku kao primjer gradacije

Gradaciju možemo uočiti i po gradaciji boja (od najsvjetlije do najtamnije i obratno). Često je nalazimo u djelima Paula Kleea.



Slika 13. Paul Klee, Betroffener Ort, 1922. kao primjer gradacije boja

Radijacija je ritam koji se ravnomjerno širi iz središta u svim smjerovima. Vezan je uz rotaciju s kojom možemo povezati i pašku čipku jer se ona često pojavljuje u kružnom obliku određenom rotacijom kao simetrijom i radijacijom kao ritmom.



Slika 14. Paška čipka kao primjer rotacije

4. ČIPKA

Prethodno opisana forma ornamenta javlja se u mnogim vidovima primijenjene umjetnosti, a ovim se radom on razmatra u kontekstu čipke kao specifičnog umjetničkog obrta koji je za područje Hrvatske od velikog značaja. Prema Klobučar (2005) čipka je šupljikava, prozirna, tekstilna tvorevina koja se veže prvenstveno uz ženske ruketvorine i namijenjena je ukrašavanju posteljine, odjeće i interijera. Iako se o povijesti čipke mnogo zna, i dalje postoje brojne nepoznanice, ali sigurno je jedno; da je prilikom izrade čipke u rad trebalo utkati puno truda, strpljenja i ljubavi (Špoljar, 2011).

Danas se umijeće šivanja čipke prenosi generacijski, zahvaljujući školama i udrugama. U suvremenoj Europi čipka je prisutna u svakodnevnom životu ljudi, u izražavanju kreativnosti, ukrašavanju odjeće i predmeta od tkanine, te uređenju prostora.

4.1. Povijest čipkarstva

Od nastanka svijeta ljudi su tražili načine na koje bi se zaštitili od hladnoće. Na samim počecima koristili su životinjsku kožu i dlaku, a s vremenom su počeli koristiti razne biljke. S vremenom ljudi su počeli dekorirati i ukrašavati odjeću i ostale tkanine raznim tehnikama. Za ukrašavanje služili su se prirodnim bojama, pamukom, svilom, aloe verom. Najvažnije i najljepše postignuće u tekstilnoj umjetnosti u tom smislu je čipka.

Eckhel (2012) navodi kako se izrada čipke veže uglavnom za žene. Postanak širenja čipke i njezine izrade potiče iz talijanskih gradova i nastavlja se širiti Europom. Na Mediteranu,

posebice u Veneciji, razvila se čipka na iglu, dok se u Belgiji razvila čipka na batiće. Sve se to počelo odvijati u doba renesanse, u 15. stoljeću. Od tada nastaju razne tehnike, motivi i razni predmeti od čipke, a svaka je zemlja dala doprinos iz svoje kulture koji možemo povezati i s današnjim običajima pojedinog naroda.



Slika 15. Primjer venecijanske čipke

Špoljar (2011) kaže da su čipkarice uglavnom bile pripadnice građanstva i plemićkog staleža, a tehniku šivanja svladavale su za vrijeme odrastanja te su je tijekom života nadograđivale. Čipka se izrađivala i u samostanima. Šivanje u samostanima bilo je zastupljeno zbog načina života redovnica. Izolacija i miran život redovnicama je ostavljao dovoljno vremena da bi se mogle posvetiti čipkarstvu. U mnogim gradovima redovnice su bile začetnice čipkarstva i zaslužne za njen razvitak. U samostanima su se često održavali i tečajevi učenja šivanja.

Špoljar (2011) također navodi kako se tijekom stoljeća čipkarstvo proširilo po Europi. Od 16. do 18. stoljeća došlo je do sve veće potrebe za čipkom kao modnim detaljem, ali kako lokalni proizvođači nisu mogli zadovoljiti potrebe naroda, počela se proizvoditi u manufakturama, onda i industrijski.

Eckhel (2012) ističe da je u početku nošenje čipke kao ukrasa bilo dozvoljeno isključivo muškarcima. Žene su u njoj mogle uživati samo dok su je šivale. Postojala su i ograničenja prema staležima. Običan puk nije smio nositi raskošnu čipku, već je ona bila rezervirana samo za plemiće koji su njome pokazivali svoju raskoš.

Osim toga su prema Eckhel (2012) postojale razlike u šivanju u Hrvatskoj i europskim zemljama. Žene koje su šivale u europskim zemljama uglavnom su bile plemkinje, građanke i žene iz crkvenih redova, dok su u Hrvatskoj to bile seoske žene iz ruralnih sredina. Opačić

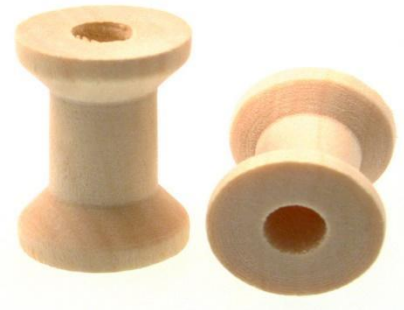
(2013) navodi kako je izrada čipke ženama značila očuvanje tradicije i baštine mjesta ili služila kao izvor zarade.

4.2. Način izrade čipke

Špoljar (2011) razlikuje šivanu čipku („čipka na iglu“) koja je nastala na području Mediterana i „izradu čipke na batiće“ koja se razvila u sjevernom dijelu Europe. Šivanje može uključivati jednu ili dvije igle, može se raditi heklanjem ili strojno. Međutim, igla i kalem su posebni i specifični jer su se vremenom pokazali najvrjednijim zbog svoje kvalitete.

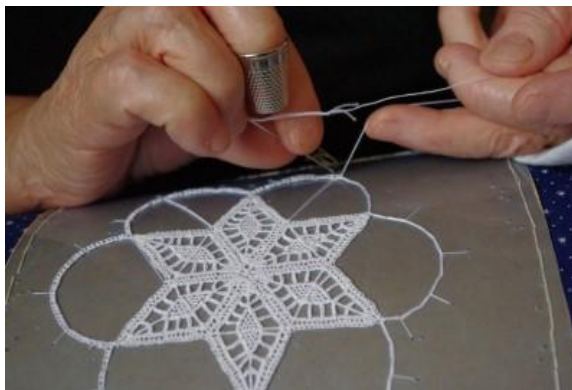


Slika 16. Iгла i konac



Slika 17. Kalemi

4.3. Šivana čipka ili čipka na iglu



Slika 18. Primjer kostura za izradu čipke na iglu

Najcjenjenija vrsta izrade je šivana čipka. Prvo su se iz jednog smjera niti izvlačile, a zatim takve spajale u rese i dekorativno povezivale. S vremenom se taj završetak počinje koristiti kao ukrasni završetak na tkaninama, a naknadno postaje i samostalni čipkani predmet.⁶

Eckhel (2012) objašnjava da se kao početak izrade čipke uzima platnena podloga na kojoj se formiraju okomite i vodoravne niti, urezuju rupice u tkaninu i nadopunjuju se pomoćnim nitima. Nakon izvedenog kostura čipke slijedi šivanje koje započinje od unutra, od najužeg prostora prema vani, prema širem krugu. Jedan od prvih, i danas najpopularniji motiv šivane čipke naziva se reticella. Reticella je okruglog oblika, a kostur joj nalikuje paukovoju mreži s dva okomita štapa. Štapovi su osnova i ušivaju se kako bi stvarali kostur na kojem nastaje čipka. Pojavljuje se kao cijeli ornament, a nerijetko se i izrađuje rubni ukras u istom obliku.



Slika 19. Detalj slike Williama Larkina iz 17. stoljeća s prikazanim motivom reticelle

4.4. Čipka na batiće

Druga vrsta izrade čipke naziva se čipka na batiće. Radi se u kombinaciji gustog i rijetkog pletiva.

⁶ Šivana čipka <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13411> [Pristupljeno: 25. 11. 2020.]

Izrađuje se pomoću tvrdog okruglog podloška i „dedeka“ i „bateka“ (parnog broja drvenih batića). Na nacrtanom predlošku isprepliću se reljefno konture motiva, izrađenog od gustog i rijetkog pletiva. Materijal koji se koristi je laneni ili pamučni konac bijele i bež boje.⁷ Motivi su razni geometrijski i ukrasni predmeti. U povijesti je bila popularna u plemićkim krugovima, a kasnije se širi i na seosko stanovništvo te postaje dodatan izvor zarade.⁸



Slika 20. Čipka na batiće

⁷ isto

⁸ Lepoglavska čipka – čipka na batiće <http://www.lepoglavska-cipka.hr/o-lepoglavskoj-cipki/> [Pristupljeno: 25. 11. 2020.]

5. ČIPKA U HRVATSKOJ

U Republici Hrvatskoj najpoznatije su tri posebne tradicije čipkarstva. Svaka od ove tri vrste pod UNESCO-voim je zaštitom.

To su lepoglavska, hvarska i paška čipka.

5.1.1. Lepoglavska čipka

Lepoglavska čipka u Hrvatskom zagorju razvija se i procvat doživljava tijekom 19. i 20. stoljeća, zahvaljujući Zlati Šufflaay i Danici Brossler koje su se posvetile organizaciji izrade čipke, otvaranju tečajeva, radionica i škola čipkarstva. U to doba čipka se počinje raditi s ciljem prodaje kao dodatan izvor prihoda, a prodavala se diljem Europe. Izrađuje se tehnikom izrade čipke na batiće. Pomoću tvrdog podloška, na kojem je nacrtana čipka, reljefno se ističu konture motiva, u kombinaciji rijetkog i gustog pletiva. Najčešći motivi su stazice, pužići, tulipani, ruže, jaglaci, cvjetići, leptiri i ptice. Proizvode se tabletići okruglog, pravokutnog ili ovalnog oblika različitih veličina.⁹

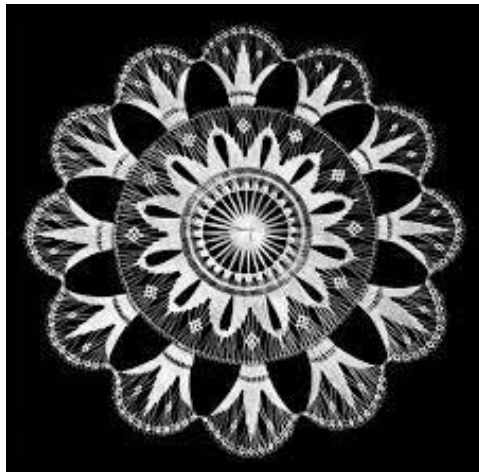


Slika 21. Lepoglavka-čipka.hr

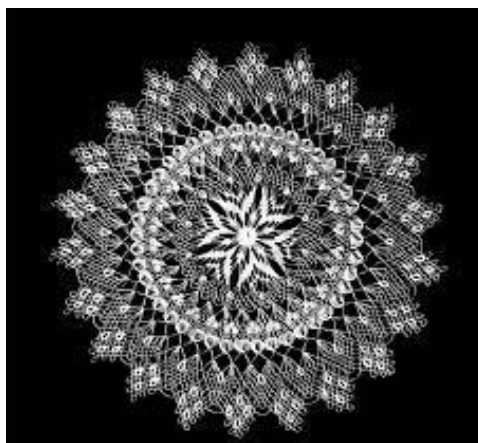
⁹ isto

5.1.2. Hvarska čipka

Špoljar (2012) objašnjava da je hvarska čipka poznata i pod nazivom čipka od niti agave. Kao i drugim dijelovima Europe, i na Hvaru je čipka prisutna još iz razdoblja renesanse. Međutim, čipka od niti agave došla je nešto kasnije, u 19. stoljeću. Izrađuje se od svježeg lista agave. List ne smije biti mlađi od tri godine. Niti se izvlače i prerađuju posebnim postupcima sve dok ne poprime potpuno bijelu boju, prilično tanku i točnu čvrstoću i dužinu. Tek tada spremne su za upotrebu. Podrijetlo ovakvog šivanja potiče s Kanarskih otoka, a na Hvar su ga donijeli pomorci. Postoje tri tehnike: tenerifa s malom šivaćom iglicom na kartonu, tenerifa s mreškanjem, koja se radi metalnom iglom na mreži, i mreškanje na okviru. Kod te posljednje izvodi se vez malom šivaćom iglom na razapetoj mreži. Ne radi se prema već unaprijed poznatom modelu, već u mašti te se ornament razvija tijekom izrade. Kako bi se takva čipka što bolje sačuvala, vrlo je važno da se čuva pod staklom.



Slika 22. Tenerifa



Slika 23. Tenerifa s mreškanjem

5.1.3. Paška čipka

Paška čipka je na samim počecima služila u liturgiji, njome su se ukrašavale crkve, oltari, odjeća i ostali predmeti, a izrađivale su je benediktinke u samostanu. U sljedećim poglavljima govorit će se opširnije o paškoj čipki.



Slika 24. Detalj paške čipke

6. PAŠKA ČIPKA

Prema Zoriću (1995) paška čipka ističe se kao simbol grada Paga. Zbog načina na koji je nastala i na koji se izrađuje ističe se među poznatim svjetskim čipkama i proizvodima u Europi. Govoreći o povijesti paške čipke, prvi zapisi potječu iz 15. stoljeća i vezuju se za stari benediktinski samostan.

6.1. Povijest paške čipke

Prema Portadi (2010), za nastanak paške čipke ključna su tri događaja. Pripojenje grada Paga Veneciji 1071. godine, pojava renesanse u 15. stoljeću i utemeljenje paškog samostana 1483. godine.

Portada (2010) piše i da je pripojenjem grada Paga Veneciji. 1071. godine kralj Petar Krešimir IV. darovao sjeverni dio otoka rapskoj crkvi dok je južni dio otoka pripao Zadru, što je u budućnosti dovelo do mnogih političkih sukoba i razaranja grada, najintenzivnijih u 13. i 14. stoljeću. Pag se pokušavao izboriti za autonomiju, ali nije se samostalno mogao izboriti i izdržati pritisak Zadra. Sukobi su trajali sve do 1409. godine kada je kralj Ladislav Veneciji prodao svoje posjede, između ostalih i Pag. U Pagu je tada započelo novo razdoblje. Borba sa Zadrom je prestala, došle su nove prilike i nova pitanja. Pag je postao dijelom Venecije, tada najmoćnije države, u kojoj je baš u to doba procvatila renesansa.

Portada (2010) navodi da su pripojenjem Paga Veneciji uspostavljene nove društvene, političke i gospodarske veze. U Pagu su boravili tada štovani talijanski građani koji su donosili svoju kulturu, običaje, ukrase i hranu. Tako je došla i čipka koju su redovnice u samostanu prihvale i u narednim stoljećima izrađivale.

Portada (2010) se osvrće na renesansu, razdoblje 15. i 16. stoljeća, spominjanjem jedne značajne promjene. Početak renesanse označio je kraj srednjeg vijeka. U srednjem vijeku prevladavali su tamni tonovi, tamne boje, zamračeni i napušteni elementi. Pojavom renesanse ti su tamni tonovi nestali te su se počele koristiti svijetle boje, a oblici postali razigrani i maštoviti. Važno je i da je u 15. stoljeću u renesansi osnovan i benediktinski samostan što je vrlo važno jer su redovnice, kao one koje su poznavale čipku imale svoju zajednicu u gradu.

Vrlo važan detalj koji vežemo za pojavu renesanse je ukras. Ukras s njom postaje obavezan i nezaobilazan element raznih tkanina, kao što su odjevni predmeti. Među ukrasima pojavljuje se i čipka, končana rukotvorina šivana i sastavljena u cjelinu koja je izražavala vizualnu simetriju, raskoš, individualnost, umjetničku ljepotu i praktičnu svrhu (Portada, 2010).

I treći događaj koji je bio ključan za nastanak paške čipke, prema Portadi (2010) je i utemeljenje ženskog benediktinskog samostana Svete Margarite. Crkva i samostan utemeljeni su 1483. godine, a časne su se iz samostana u starom gradu Pagu u novi samostan preselile 13. travnja 1485. godine.



Slika 25. Ostaci starog grada Paga

Od preseljenja u novi benediktinski samostan pa sve do 19. stoljeća i osnivanja čipkarske škole benediktinske su bile te koje su bile zaslužne za očuvanje učenja šivanja paške čipke i svojim znanjem i trudom bile glavni nositelji tradicije.

U razdoblju od 16. u samostanu su koludrice (naziv za časne benediktinke) podučavale žensku djecu i učile su ih čitanje, pisanje i čipkarstvo. To je trajalo do 1840. godine. Nakon toga je osnovana samostalna privatna pučka škola za žene u kojoj su podučavale koludrice i svjetovne osposobljene učiteljice (Portada, 2010).

U to je doba bio i značajan utjecaj Beča, kao centra Austro – Ugarske Monarhije. Glavni nacrti za izradu čipke pristizali su iz Beča. Koliko je čipka bila popularna u Beču govori i to da je carica Marija Terezija na dvoru u Beču imala pašku čipkaricu koja je šivala za potrebe dvora. Velik utjecaj imala je i Natalie Bruck – Auffenberg koja će se spomenuti u kasnijim godinama (Eckhel, 2012).



Slika 26. Benediktinski samostan u gradu Pagu



Slika 27. Primjer paške čipke na oltarniku



Slika 28. Prikaz paške čipke na pokrivaci paške nošnje

6.2. Čipkarska škola i podučavanje izradi čipke danas

Prema Portadi (2010) otvaranje čipkarske škole bilo je jedan od važnijih događaja za čipkarstvo Paga. Benediktinski samostan sv. Margarite, koji je bio i škola za žensku djecu koju je u to doba vodila časna Pavica Bukša (1846 – 1922), svoja vrata čipkarske škole otvorio je 1906. godine. Škola je bila utemeljena u suradnji s gradonačelnikom Franom Budakom i spisateljicom, slikaricom i glumicom Natalie Bruck Auffenberg, zaljubljenicom u narodnu umjetnost Dalmacije.



Slika 29. Polaznice i voditeljice čipkarske škole s Franom Budakom

Od osnivanja škole pa sve do kraja Prvog svjetskog rata paška čipka privlačila je pažnju na mnogim izložbama. Sudjelovala je na izložbama u Austriji, Velikoj Britaniji i Njemačkoj.

Kako Portada (2010) navodi, početkom 20. stoljeća počeo se razvijati turizam u Pagu, a tome su doprinijeli putujući fotografi, pustolovi i trgovci. To je pozitivno utjecalo na razvoj gospodarstva, tako i na prodaju paške čipke, a čime je i čipkarska škola dobila na gospodarskoj važnosti. Portada (2010) još kaže kako se dolaskom Paga pod talijansku vlast poslije 1. svjetskog rata pa sve do 1931. godine, u školi koju su tada vodili talijanski nastavnici, prestalo s ručnim radom. 1931. godine osnovan je zato čipkarski obrt koji je služio za jednogodišnje tečajeve, a 1935. godine otvorila se Banovinska čipkarska škola koja je djelovala sve do 2. svjetskog rata. Nastava u toj školi bazirala se na novom programu koji je uključivao upoznavanje izrade čipke na iglu i europskog čipkarstva. Već se u prvoj godini svog djelovanja Banovinska čipkarska škola pokazala kao vrlo kvalitetna. Sve do 1941. godine škola je sudjelovala na brojnim izložbama i s najboljim radovima u Parizu stekla je Diplomu za sudjelovanje.

Nakon drugog svjetskog rata čipkarstvo je pomalo padalo u zaborav. Obnova škola bila je bezuspješna, iako se individualni rad nastavio. Godine 1957. započeta je poduka u osnovnoj školi Juraj Dalmatinac, međutim proizvodnja za prodaju je i dalje ostala u rukama žena starije dobi.

Za pokušaj povratka čipkarstva 1994. pokrenut je jednogodišnji čipkarski tečaj na inicijativu Društva hrvatskih intelektualki kojeg su polazile mnoge Paškinje. Podučavala ih je Urica Orlić, a tečaj je pohađalo dvadesetak žena i odvijao se u prostoru bivše Banovinske čipkarske škole tri puta tjedno po tri sata (Eckhel, 2012).

Škola ponovno kontinuirano djeluje od 1994. u sklopu Srednje škole Bartula Kašića u Pagu koja već 25 godina kontinuirano provodi program osposobljavanja za zanimanje „čipkarica“. Provodi se u obliku redovne nastave i traje jednu godinu. Cilj programa je kvalitetno i sustavno osposobljavanje za samostalnu izradu paške čipke. Nastavni plan sadrži sljedeće predmete: Zaštita na radu, Poznavanje robe, Tehnologiju zanimanja i Praktičnu nastavu.¹⁰



Slika 30. Polaznice škole paške čipke u Srednjoj školi Bartula Kašića

Poticaj ponovnom razvoju čipkarstva nastavio se i 1998. kada je osnovana Udruga paških čipkarica Frane Budak. (Portada, 2010).

Cilj udruge je promicanje i očuvanje paške čipke kao dijela kulture i zajednice. Od svog početka sudjeluje na raznim izložbama i festivalima na kojima se plasira paška čipka. Također, aktivno sudjeluje zajedno s čipkarskom školom te organiziraju i vodi Galeriju paške

¹⁰ http://www.ss-bkasica-pag.skole.hr/nastava/smjerovi?ms_nav=aac [Pristupljeno: 20. 11. 2020.]

čipke kako bi i doprinijela turističkoj ponudi grada Paga.¹¹ Galerija paške čipke danas sadrži najraznolikije radove paške čipke, u njoj možemo saznati sve o povijesti paške čipke, prvim radovima i prvim čipkaricama. Najstariji primjer paške čipke datira otprilike od 1880. godine primjerak se nalazi u Galeriji paške čipke. Također, nekoliko starijih primjeraka čipke na paškoj nošnji možemo naći u Benediktinskom samostanu.

Svake se godine od 2010. održava i Festival čipke u gradu Pagu. Osnivanju festivala čipke sigurno je važan povod bio veliki događaj koji se zbio godinu ranije; uvrštenje paške čipke na UNESCO-ov popis svjetske nematerijalne baštine 2009. godine.¹² Na taj način ju je i Ministarstvo kulture Republike Hrvatske proglasilo kulturnim dobrom koje se čuva više od stoljeća.

Tradicija vezana uz izradu paške čipke još uvijek živi i u benediktinskom samostanu. Danas tamo čipku šivaju M. Placida Sikirić i M. Gabrijela Perinović, a uz njih je poznata paška učiteljica čipke gospođa Urica Orlić. Iz samostana redovnice odlaze i u Hvar kako bi podučavale čipku.¹³

Zanimljiva je i čipkarska škola „Ročelica“, koja djeluje u Osnovnoj školi Jurja Dalmatinca u gradu Pagu i u kojoj sudjeluju učenice od prvog do osmog razreda. Voditeljica škole Jasna Magaš navodi kako je škola dobila ime po elementu čipke. Cilj škole je upoznavanje s paškom čipkom od malih nogu.¹⁴

Danas se paške čipkarice mogu vidjeti na gradskim ulicama kako stvaraju ovu najljepšu rukotvorinu ženskih ruku. Svi napori vrlo su bitni jer su omogućili da paška čipka bude prepoznata i na svjetskoj razini.

6.3. Osobitosti paške čipke

Prema Portadi (2010) paška čipka na iglu, iako je slična mediteranskoj i s njom se uspoređuje, vidno se razlikuje od nje. Još se naziva i čipka na kušinu. „Na tradicijskoj odjeći stanovnika Paga vidljivo je da je izrada čipke na iglu autohtono kulturno dobro. Njezine osnove nalaze se u poznavanju vještina tzv. bijelog veza: izrizu, raspletu i pripletu. Radi se o izvlačenju

¹¹ Udruga paških čipkarica „Frane Budak“ <https://znakovi.hgk.hr/tvrtka/grad-pag-dpc-frane-budak/> [Preuzeto: 28. 11. 2020.]

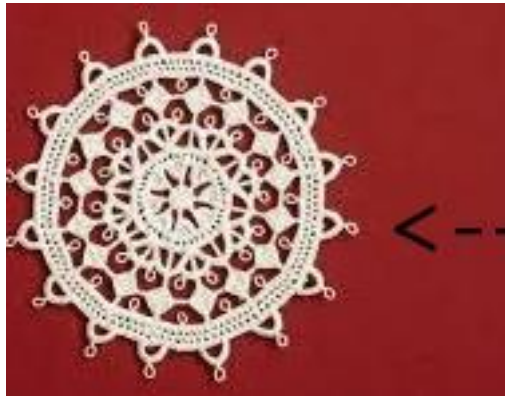
¹² MIN kulture, <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/izdavacka-djelatnost/hrvatska-nematerijalna-kulturna-bastina-na-unesco-ovim-listama-19524/19524> [Pristupljeno: 22. 06. 2020.]

¹³ Paška čipka <http://benedictus.hr/bastina/cipka/> [Pristupljeno: 29. 11. 2020.]

¹⁴ Kratka poduka o šivanju paške čipke <https://www.skolskiportal.hr/nesvrstani/kratka-poduka-o-sivanju-paske-cipke/> [Preuzeto: 28. 11. 2020.]

ili rezanju pojedinih niti podloge, oplitanju i povezivanju preostalih niti, što daje šupljikav ukras.“ (Portada, 2010).

Ispreplitanje raznih elemenata na čipki doprinosi izgledu šupljikavosti. Primjer toga su zupčići, mali kružići koji se šivaju na kraju većih elemenata kako bi čipka dobila ljepšu strukturu.



Slika 31. Prikaz zupčića

Portada (2010) također navodi kako se paška čipka po koncu razlikuje od ostalih čipki. Za šivanje se koristi tanki bijeli pamučni konac, tzv. „Perla 100 konac“ ili „Ljiljan 70“ koji je i čini tako preciznom.



Slika 32. Izrada paške čipke

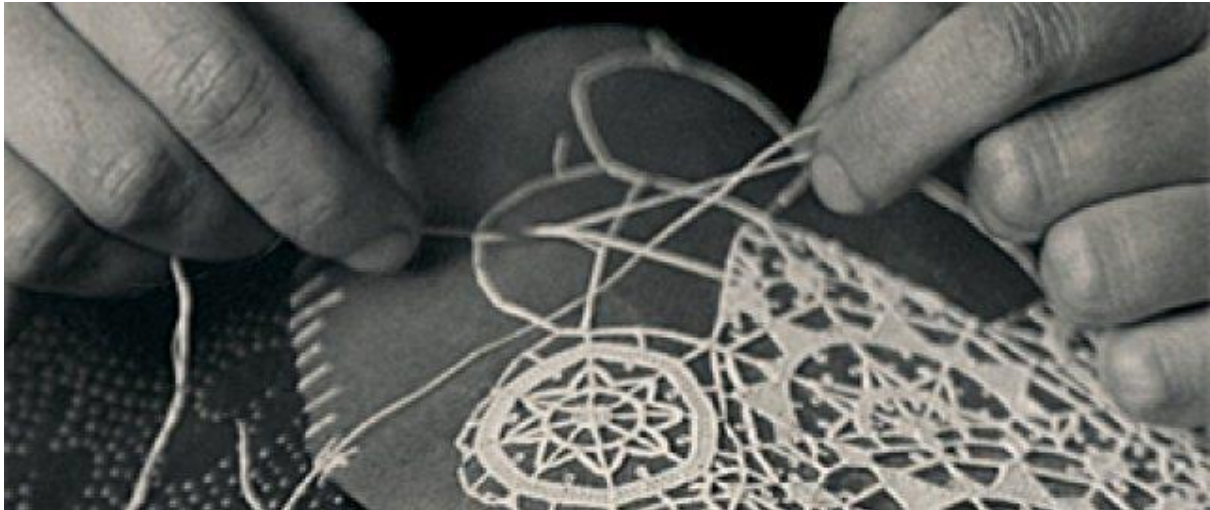
Magaš (2017) objašnjava kako je izrada paške čipke dugotrajan proces i sastoji se od nekoliko faza. Prvo se crta nacrt koji može biti krug, kvadrat ili neki od ponuđenih oblika. Zatim se crtaju osnovne crte i osmišljavaju elementi čipke. U drugoj fazi radi se „badanje“ (iglom se rade rupice i oblici na kartonu) i „šinjivanje“ (obilježavanje tih oblika). Sljedeći korak je stavljanje kartona na kušin (jastuk punjen vunom, mora biti tvrd). Bijelim koncem se na tako pripremljenoj podlozi počinju raditi štapovi, osnovni elementi koji se „okmitaju“ (oblikuju) i omotavaju koncem.



Slika 33. Prikaz štapova na paškoj čipki

Kako piše Magaš (2017), izrada čipke kreće iznutra prema vani. Radi se u krug, s time da se počinje od sredine i čipku šije prema van: „Tu završava sve što je zadano, a nakon toga se čipka stvara iz glave sa sljedećim elementima: *mendulice* (trokutasti oblik ispunjen rupicama), *listacići* (oblik lista ispunjen rupicama), *ročelice* (polukrug ispunjen koncem), *unjuli* (jednostavan krug) i dupli *kolumbarići* (krugovi ispunjeni rupicama), *zupcići* (mali kružići koji se našivaju na ostale elemente), *sunašca* (element koji je samo na jednoj strani ispunjen koncem), *gusti* (obrada elemenata) i *retki dintel* (obrađene rupice), *gusti listaci* (pravokutni oblik potpuno ispunjen koncem), *pekjice* (polukružni oblici na rubovima čipke), *pogacice* pune i prazne (krug ili kvadrat ispunjen koncem ili izrađeni samo rubovi). Kad je čipka ušivena (završena), skida se s kušina. Na poledini kartona paraju se niti konca, a s prednje strane izlazi gotova čipka. Čipka ovisno o veličini može biti ukras (uokvirena kao

slika ili na stolu pod staklom), nakit, sastavni dio odjeće, posteljine, stolnjaka, crkvenog ruha...“ (Magaš, 2017)



Slika 34. Čipka na kušinu

Kako je paška čipka vrlo minuciozan rad kod kojeg je kvaliteta linije posebno izražena, u posljednje je vrijeme postala popularna i kao motiv u grafičkom dizajnu. Primjera za to ima više, a ovdje su izdvojeni sljedeći: „Lace by Herenda“, djelatnost koja se bavi slikanjem motiva čipke te „Chypka“, djelatnost koja se bavi izradom modne odjeće obogaćene grafičkim aplikacijama s motivom čipke.



Slika 35. Proizvodi brenda Lace by Herenda



Slika 36. Odjevni predmet kao proizvod brenda Chypka

Prema Državnom zavodu za intelektualno vlasništvo paška čipka zaštićena je i kao takva može se deklarirati isključivo u Društvu paških čipkarica Frane Budak što je isto važno napomenuti jer sigurno doprinosi vezanosti paške čipke uz grad Pag u kojem se ta tradicija i razvila.

6.4. Intervjui s čipkaricama

Iako postoji različita literatura vezana uz pašku čipku, ipak postoje neka pitanja na koja nisam teorijskim istraživanjem dobila jasan odgovor, a ponajviše se tiču toga tko je izrađivao pašku čipku i kako je izgledao život tih osoba. Iz tog sam razloga provela intervjue s dvjema osobama za koje sam bila sigurna da bi mi o tome mogle posvjedočiti iz prve ili iz druge ruke. Riječ je o paškim čipkaricama koje su u tom poslu aktivne zadnjih pedesetak godina.

Čipkaricama sam pripremila sljedeća okvirna pitanja znajući unaprijed da će razgovor proteći u ležernoj atmosferi:

- Tko se bavio čipkarstvom i zašto?
- Jesu li te žene radile ili samo šivale čipku?

- Koliko je stara paška čipka?
- Zašto je čipka posebna?
- Zašto je čipka zapostavljena?

Kako sam ta pitanja u intervjuima malo modificirala i svojim sugovornicama dopuštala da iscrpno govore o temi, na to ih i poticala, intervjuje bih opisala kao polustrukturirane.

Intervju sa sugovornicom I

TKO SE BAVIO ČIPKOM I ZAŠTO?

Čipkom su se bavile naše prabake i bake jer je čipka bila dodatni izvor prihoda za siromašne obitelji. Ona se prodavala bogatim paškim trgovcima, te su oni tu istu čipku preprodavali puno skuplje nego što su je otkupljivali. Čipka je bila ukras za bogate slojeve društva u većim gradovima. Čak je bila poznata i u svijetu (Beč, Pariz). Prve narudžbe čipke stigle su od nadvojvotkinje Marije Josipe, a potom i od cara Ferdinanda te rumunjske kraljice Carmen Sylve. Nacrti za čipku stizali su iz centralnog tečaja u Beču.

JESU LI TE ŽENE RADILE ILI SAMO ŠIVALE ČIPKU?

Žene u to vrijeme nisu bile zaposlene. Radile su u kući i na polju. U slobodno vrijeme u kasnim večernjim satima, šivale su čipku.

ZAŠTO JE ČIPKA POSEBNA?

Čipka je posebna zbog svoje specifične tehnike izrade i vještine koja se mora posjedovati. Kušin (jastuk), igla, konac, karton i vješte ruke žena učinile su je bajkom. Čipka ima puno prekrasnih detalja koji stvaraju čaroliju. Ona je fina, prozračna, pahuljasta, nježna i zadivljuje svačije oko. Izrada čipke zahtijeva mirnu ruku, bistro oko i neizmjereno strpljenje.

ZAŠTO JE ČIPKA ZAPOSTAVLJENA?

Drevna vještina prolazila je svoje uspone i padove. To je diktiralo tržište i društveno-politička zbivanja. Nekad se nije mogla prodati, pa je izgubila na cijeni, a nije se imala ni kome prodati. Slobodne aktivnosti u školi u obliku ručnog rada zamijenile su čipku. Tako je jedno vrijeme bila zapostavljena. Razvojem turizma, ona je postala simbol grada, nematerijalna kulturna baština pod zaštitom UNESCO-a. Novi zamah joj je dalo osnivanje čipkarske škole u Pagu u sklopu srednje škole (Odjel mladih žena) koja se održava u večernjim satima. Škola je dala

jamstva da tradicionalna paška rukotvorina neće pasti u zaborav. U čipkarsku školu uključile su se i nove generacije i traje još i danas.

Čipka je ponos našega grada kao i vrijedne ruke naših čipkarica.

Intervju sa sugovornicom II

TKO SE BAVIO ČIPKOM?

Čipkom su se bavile plemkinje, žene iz građanskih obitelji. Žene na selu uglavnom su bile siromašne, radile su u polju i zbog svojih grubih ruku nisu mogle šiti čipku koja je šivana finim koncem. Također, siromašne žene nisu ni smjele šiti niti nositi čipku.

ZAŠTO SU SE PAŠKINJE BAVILE ČIPKOM? KAKO JE TO POČELO?

Plemkinje, građanske žene šile su čipku kao dodatan izvor prihoda. To im je bio posao i po narudžbi su izrađivale i prodavale. Zbog kratkih rokova koje su imale, ali i uštede materijala čipka se je radila rijedom, dok se danas radi sve gušća i manji razmaci se ostavljaju oko ukrasa. Šivana čipka razvila se kao odgovor na postojanje tkalačkih strojeva. Predmeti koji su se tkali kada bi se skinuli sa stroja nisu imali završetak. U početku se čipka šivana rukom koristila samo kao dovršavanje tkanja.

U benediktinskom samostanu nisu se održavali prave čipkarske škole, nego su časne podučavale djecu od 1. do 4. razreda nastavi (hrvatskom, matematici, čitanju i ručnom radu) i u ručnom radu su postojali elementi čipke. Paška čipka uvela se i kao poseban predmet u školi, ali je zbog smanjenog interesa djece nakon nekog vremena povučena iz programa.

KOLIKO JE STARA PAŠKA ČIPKA?

Najstarija paška čipka potiče od prije 130 ili 140 godina. Do tada ne postoji mogućnost da se čipka kao takva, kao ornament šivala. Nije imala svoju svrhu. Ljudi su do tada bili praktični, nisu ukrašavali prostore, već sve što su imali imalo je svoju funkciju. Dolaskom čipke počinje i ukrašavanje crkve, odjevnih predmeta i domova.

Paška čipka svoju povijest najviše veže za Italiju, za Veneciju. Dolaskom talijanske vlasti u Pag počinje upoznavanje sa šivanjem i čipkom. Prvi nacrti napravljeni su u Beču u školi i takvi su doneseni u Pag i počinju služiti kao predložak.

ZAŠTO JE PAŠKA ČIPKA POSEBNA?

Posebnost paške čipke je to što je ona geometrijska. Svaka paška čipka poštuje zakonitosti geometrije i takva se šije. Također je posebna jer je šivana rukom, a ne strojno.

6.5. Osvrt na intervjuje

Intervjui održani s paškim čipkaricama pomogli su mi kako bih što bolje upoznala povijest paškog čipkarstva i razumjela važnost čipke. Iz intervjuja je vidljivo i to koliko postoje razlike u razmišljanjima te koliko se paška čipka još može istraživati iz različitih aspekata, a osobito iz perspektive žene kao one koja se tim poslom bavila.

Naime, i prva i druga sugovornica ističu da su se izradom čipke bavile žene. Obje navode i mnogo detalja iz povijesti vezanih uz pašku čipku koji dodatno ilustriraju njezinu važnost. Sugovornica I spominje mnogo poznatih povijesnih ličnosti koje su naručivale pašku čipku za sebe dok sugovornica II ističe važnost Venecije. Obje sugovornice naglašavaju kako su nacrti za izradu čipke dolazili iz Beča, a sugovornica II ističe naglašeni geometrijski karakter paške čipke kao njezinu posebnost.

Kod sugovornice I do izražaja je došla i vezanost materijala uz konačni izgled čipke. Ona govori kako se čipka zbog rokova i uštede na materijalu prije izrađivala nešto rjeđom nego danas. Vezano uz izradu, sugovornica II spominje vezu između čipke i stroja opisujući kako se ona izrađivala kao završetak strojno izvedenih tkanina.

Ono kod čega među sugovornicama dolazi do blagog razmimoilaženja jesu njihova razmišljanja o tome tko je šivao čipku, žene koje su radile i kao kućanice i u polju ili samo žene iz građanskih obitelji i plemkinje.

Razgovarajući sa sugovornicama postalo mi je jasno još nešto – distinkcija koju one rade između čipke i ručnog rada. Tako sugovornica I spominje kako je ručni rad u školama u jednom trenutku zamijenio čipku dok sugovornica II govori kako su benediktinke u okviru nastave iz ručnog rada djecu podučavala i elementima čipke.

7. LIKOVNE AKTIVNOSTI I DJECA PREDŠKOLSKE DOBI

S obzirom na to da je paška čipka jedna od najvažnijih nematerijalnih elemenata baštine grada Paga, kao takvu trebamo je upoznati, njegovati i čuvati. Osobito je važno kao vrijednost prenositi je najmlađima kako bi nastavila živjeti i prenositi se dalje. Govoreći o djeci rane i predškolske dobi, vrlo je važno pronaći ispravan način, primjerene poticaje kako bi im tu priču prilagodili i probudili njihov interes za paškom čipkom. Važno je poznavati djecu, njihove sposobnosti i psihofizički razvoj kako bismo na najbolji mogući način mogli osmisliti i prilagoditi takav sadržaj njihovim interesima, željama i mogućnostima. Belamarić (1986) navodi kako je za poticanje stvaralaštva osobito važno dati djetetu slobodu, dozvoliti mu da vidi na svoj način, dati mu pravo na individualno izražavanje. Pokretačem kreativnosti smatra unutarnji poriv koji se očituje kao interes i radoznalost, te ističe kako postoji nekoliko načina na koje ga kod djeteta možemo produbiti:

- usmjeravanjem opažanja (jednostavnim ili konkretnim podpitanjima o pojmu, prihvaćanjem djetetovog odgovora i poticanjem daljnjeg razgovora),
- aktiviranjem sjećanja (razgovorom o onome što je dijete prethodno vidjelo, a što se onda nastavlja na usmjeravanje opažanja),
- maštanjem, ilustracijama (različitim izmišljenim pričama koje su nastale povezivanjem poznatih ili nepoznatih pojmova, a služe za razvoj i poticanje mašte),
- zamišljanjem (sposobnošću djeteta da zamišljeni pojam prenese u likovno djelo),
- igrama s likovnim materijalima (npr. glinom, olovkom, temperom; služe djetetu najprije za upoznavanje s predmetom, upoznavanjem njegove funkcije, zatim za praktičnu svrhu i za slobodan odabir),
- potvrđivanjem (nenametljivim, prirodnim interesom i potvrdom o vrijednosti djetetovog rada čime se djetetu daje potvrda da je sposobno i da je na pravom putu).

Čipka je vizualna i taktilna i s obzirom na to smatram da je pogodna za maštanje, maštanje na temelju ilustracija i za igre s likovnim materijalima. Maštanje i ilustriranje događaja, priča, pjesmica možemo primijeniti vezano uz temu čipke. Razgovarajući o istoj s djecom, opisujući je, pokazujući aplikacije i isječke koji su poznati ili nepoznati djeci, pomažemo im da doraduju prijašnja iskustva i na temelju toga stvaraju sliku. Djeci moramo dati slobodu i spontanost vođenja u likovnom izražavanju jer ona samo na taj način mogu razvijati maštu, kreativnost i slobodno stvarati ideje (Belamarić, 1986).

Uz maštanje poticajna je igra s likovnim materijalima. Pritom se misli na predmete poput olovke, tuša, tempere, glinamola. Djeci nudimo materijale još od jaslica, kada oni uočavaju funkcionalnu ulogu predmeta. Potičemo ih na upoznavanje predmeta, uočavanje svojstva predmeta. Zatim dolazi najvažnija funkcija, a to je izražavanje sadržaja. On može biti konkretan, ali i ne mora. Važno je djetetu dati slobodu s materijalima. U početku će dijete koristiti materijal na uobičajen način, ali svakim novim korištenjem dobit će novu ideju i važno ih je češće poticati na isto (Belamarić, 1986). U igre s likovnim materijalima spadaju i igre s građenjem. Pedagoški neoblikovan materijal vrlo je važan za razvoj dječjeg stvaralaštva i kreativnosti. On djeci ne nudi nikakvu gotovu ideju, ne postoje predlošci, nema konkretnu funkciju koja ga vodi u određenom smjeru, već potiče dijete na stvaranje ideje i traženje svrhe u tom predmetu. Upravo takvim pristupom; maštanjem, ilustracijama i igrom s likovnim materijalima, osmislile su se likovne aktivnosti s djecom predškolske dobi opisane u praktičnom dijelu istraživanja.

8. PRAKTIČNO ISTRAŽIVANJE

8.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja jest likovno istražiti pašku čipku kako bih je na što bolji način mogla djeci objasniti, pokazati, potaknuti interes za istraživanje i motivirati ih na likovne aktivnosti u svrhu razvoja svijesti o očuvanju kulturne baštine lokalnog kraja i njihovog likovnog izraza.

8.2. Problem istraživanja

Problem istraživanja jest kako koncipirati likovne aktivnosti kojima bi se na uspješan način s djecom u vrtiću mogla istražiti čipka.

8.3. Ishodi istraživanja

Ishodi se odnose na osmišljavanje poticajnih likovnih aktivnosti za djecu predškolske dobi koje je moguće ostvariti s njima zajedno u vrtiću.

8.4. Metodologija istraživanja

Istraživanje je kvalitativno, vršeno je deskriptivnom metodom, metodom analize likovnog djela i metodom rada u likovnom radu.

8.5. Opis istraživanja

Istraživanje se sastoji od osmišljavanja i opisivanja uvodne motivacije u likovne aktivnosti koju bih provela s djecom predškolske dobi u vrtiću, a potom od opisivanja likovnih aktivnosti osmišljenih za izvedbu s djecom predškolske dobi u vrtiću. Prvotno sam ih zaista planirala tako i provesti, ali zbog objektivnih okolnosti simulirala sam ih sama vlastitom izvedbom.

8.6. Uvodna motivacija

Najvažniji dio svake aktivnosti je uvodna motivacija koja potiče djecu na igru. Za uvodnu motivaciju djeci bih ispričala priču „Solinarka, kulik i paška čipka“ u svrhu čega bih za njih prvo stvorila prikladan ambijent; s djecom sjela u krug, pokazala primjere paške čipke i slikovnicu.



Slika 37. Solinarka, kulik i paška čipka, autor Ljiljana Festini i ilustrator Martina Brčić

Nakon ispričane priče djeci bih dala malo vremena da prolistaju slikovnicu, pogledaju čipku te bih s njima onda započela razgovor. Razgovor bih usmjerila prema dječjim iskustvima i sjećanjima, a kada bih primijetila da se njihov interes za razgovorom smanjuje, krenuli bismo po sobi istraživati druge poticaje koje bih prethodno za njih pripremila; na zidove bih zalijepila razne primjere paške čipke, na štafelaj stavila originalnu pašku čipku koju bi djeca mogla opipavati i usporediti s pletivima. Ponudila bih im i bijeli konac i vunu koju bi mogli

uspoređivati i uočavati razlike. Na jednu bih policu postavila laptop na kojem bih pripremila videoisječke paških čipkarica kako šivaju čipku. Takvo bi se istraživanje nastavilo na likovne aktivnosti koje ću opisati u nastavku.

8.7. Aktivnost broj 1 – Naše cipele

U prvoj aktivnosti čipku bih djeci približila pomoću vezanja vezica. Smatram da bi ova aktivnost djeci bila zanimljiva, jer iako je polustrukturirana, djeci daje slobodu u izražavanju, odabiru materijala i boja. Vrćićka djeca, osobita djeca predškolske dobi vole obilježiti crteže na svoj način, ukrasiti ih posebnim detaljem ili napisati svoje ime kako bi ih što bolje prepoznala. Uz kreativnu komponentu, ova aktivnost mi je posebno zanimljiva jer ima i vrlo važnu praktičnu sastavnicu – vezanje vezica. Za djecu predškolske dobi vezanje vezica je vrlo kompleksna aktivnost koja zahtijeva sposobnost koordinacije oko – ruka, razvijenu finu motoriku, pažnju i pamćenje. Pretpostavljam da bi ova aktivnost trajala nekoliko dana. Prvi dan, nakon što bih djecu zainteresirala za čipku prethodno opisanom motivacijom navela bih ih dodatnim poticajima da vez kao vještinu prepoznaju u svakodnevnom životu, konkretno u vezanju vezica za cipele. Svakom bih djetetu ponudila prvo u tu svrhu šablonu cipele s rupicama koju bi prvo sami oslikali, svatko na svoj način. Potom bi uslijedio onaj zahtjevniji dio; vezanje cipela vezicama pri čemu bih djeci bila stalno na raspolaganju te djecu koja bi se brže snašla u tom zadatku poticala na to da pomognu drugima čime bih kod njih razvijala i empatiju.



Slika 38. Prikaz rada - vezanje vezica



Slika 39. Prikaz rada - vezanje vezica

Nakon odrađene aktivnosti pohvalila bih djecu, zabilježila zapažanja, dokumentirala radove fotografijama.

Prilikom stavljanja radova na pano upitala bih djecu kako bismo naše cipele mogli složiti tako da nalikuju našoj čipki pri čemu bismo se još jednom osvrnuli na to kako izgleda paška te zajednički pokušali naše cipele komponirati u krug. Na taj bismo način dobili nešto posve drugačije od paške čipke, a što opet s njom ima mnogo veze; od kružne kompozicije kao njezinog najčešćeg oblika, rotacije kao simetrije i radijacije kao ritma.



Slika 40. Prikaz rada - vezanje vezic

8.8. Aktivnost broj 2 – Čipka od kolaža

Kod ove bih aktivnosti posebno bih usmjerila pozornost djece na strukturu čipke i način na koji se paška čipka šiva; od unutra prema van. U skladu s time pripremila bih za djecu jedan veći bijeli hamer papir i kolaže u različitim bojama. Na hamer papir sama bih nacrtala krug sa svojim središtem i crtama koje bi se širile iz središta prema kružnici. Svako bi dijete izabralo jednu od crta i na nju nizalo likove koje bi prethodno izrezalo iz kolaža, naravno od unutra prema vani, kao kod čipke. Suradničkim radom bi uz promatranje strukture čipke djeca još obogaćivala plohe između tih linija. Naime, strukturu paške čipke osim tih linija, zapravo osi zrcalne simetrije koje kod paške čipke opisujemo i kao štapove, čine i koncentrični krugovi koji se radijalno šire iz središta. Rezultat bi bio šarena redefinicija čipke iz kolaža koja bi nam mogla služiti i za uočavanje sličnosti između strukture čipke i drugih oblika, prirodnih i načinjenih, poput paukove mreže ili pak kotača bicikla.



Slika 41. Prikaz rada -- čipka od kolaža

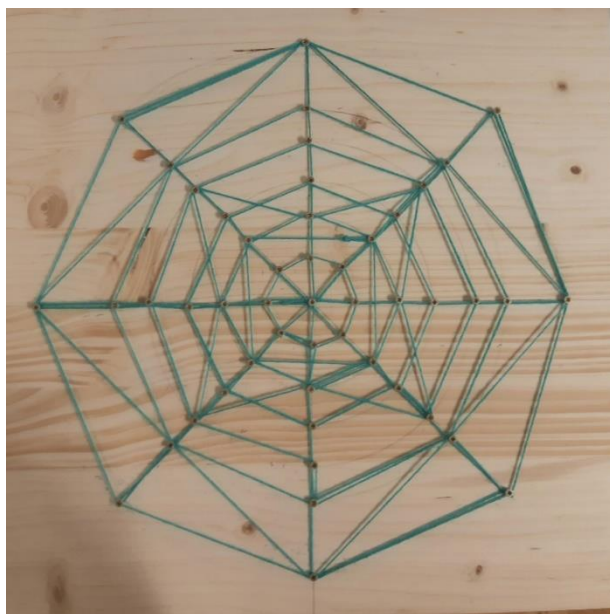
8.9. Aktivnost broj 3 – Paukova čipka

Kao treću aktivnost zamislila sam jednu s kojom bih djecu, osim što bih s njima produbila znanje o strukturi čipke, više im i približila konac kao materijal s kojim se čipka izvodi. U tu bih svrhu za djecu pripremila tzv. „geoboard“ koji bih sama izradila, a čija je inače primarna svrha uočavanje i učenje matematičkih pojmova.



Slika 42. Prikaz geoboarda

Djeci bih na stolovima pripremila daske sa zabijenim vijcima, vunu i špagu na izbor. Aktivnost bismo započeli uočavanjem strukture na paškoj čipki i promatranjem linija, odnosno konca od kojeg je čipka izvedena. Što se tiče rada na geoboardu, kratko bih im ga predstavila, a oni bi sami mogli birati materijal kojim bi izvodili svoje oblike na ploči (konac, vunu...), s tim da bih im ja pri radu bila stalna tehnička podrška.



Slika 43. Prikaz rada - paukova čipka

Zamislila sam kako bih im na kraju predstavila i štirku, objasnila im njezinu svrhu i pokazala na primjeru te pokušala štirhati njihove oblike izvedene na daščici s čavličima, potom ih odvojiti od daščice. Pokušala sam to izvesti i s likovnim radom koji sam sama izvela, ali mi nije uspjelo (što bi značilo da moram pokušati s drugim materijalom ili izvesti rad na način da krajnji rezultat bude nešto gušće strukture).

8.10. Aktivnost broj 4 – Čipka na boru

Dok prva i treća aktivnost koju sam zamislila ciljaju u većoj mjeri na razvoj fine motorike kod djece, onda i na moju veću podršku u tehničkom smislu, htjela sam uz onu drugu aktivnost vezanu uz kolaž osmisliti još jednu, ali vezanu uz trodimenzionalno oblikovanje kojom bih mogla djeci pružiti više samostalnosti u radu. U tu sam svrhu zamislila aktivnost vezanu uz razgovor o čipki, recikliranju materijala i osmišljavanju prihodnih božićnih ukrasa.

Glavni materijal u praktičnom radu bili bi nam tuljci koje bismo rezali na odgovarajuće širine i od njih slagali ornamentalne prikaze koji bi slijedili logiku izrade paške čipke.



Slika 44. Prikaz početnog dijela izrade ukrasa

Nakon izrade jednostavne osnove, ovisno o dječjem interesu, nastavila bih s nečim složenijim. Ponovno bismo obratili pozornost na čipku, detalje na čipki i prema tome smišljali nove oblike.

Zatim bih zajedno s djecom ponovno pogledala čipku i zajedno bismo uočavali zupciće i ostale detalje. Nakon toga bi djeca smišljala načine izrade detalja na njihovom radu.



Slika 45. Prikaz dovršenog ukrasa

8.11. Rasprava

Isplanirane i izvedene aktivnosti birala sam na način da djeca pašku čipku sagledaju na više načina koji bi im bili i zabavni te njima korisni i iz drugih razloga. Pazila sam i na to da aktivnosti budu različite kako bi se svako dijete barem u jednoj moglo pronaći.

Prva aktivnost „Naše cipele“ uključuje razvoj kreativnosti i slobode pri odabiru materijala za ukrašavanje, uključuje poticanje razvoja fine motorike i koordinacije oko – ruka kod rezanja škalicama i vezanja vezica. Također, u interakciji s vršnjacima razvija govor, empatiju kod pomaganja prijateljima, suradničko učenje. Ipak, treba imati na umu da se nekoj djeci ova aktivnost neće svidjeti ukoliko neće biti zadovoljna sa svojim rezultatima (vezanje vezica), ali zato je tu odgojitelj da djetetu pruži podršku. Što se tiče čipke, ovom aktivnošću djeci se može ukazati na to koliko je nešto što možda percipiraju kao posve udaljeno njima zapravo blisko te da se i oni s vezom kao načinom rada susreću svakodnevno, da svoje sposobnosti u tom smislu mogu vježbati i u tome se postupno usavršavati.

Druga aktivnost „Čipka od kolaža“ ima za svrhu uočavanje strukture čipke i način šivanja. Njome djeca na zabavan način mogu opaziti ono važno; da se čipka šiva od unutra prema vani, s tim da se prvo rade štapovi, zatim ukrašavaju krugovi. Također, djeca na ovaj način mogu uočiti razliku između strukture čipke, paukove mreže ili drugih prirodnih ili napravljenih oblika. I ovoj aktivnosti mogu se dogovarati, pomagati jedni drugima...

Za treću aktivnost „Paukovu čipku“ smatram da bi djeci bila najzanimljivija. Njome se može produbiti znanje o strukturi čipke, upoznati se s koncem i vunom kao materijalima. Prepreku bi djeci mogla predstavljati vuna koja je skliska i ukoliko se ne drži čvrstom, može se lako odvojiti od čavlića. Iz tog razloga djeci bih ponudila i konac i špagu kako bi imali bogat izbor materijala.

U četvrtoj aktivnosti naglasak je na prostoru u kojem se čipka isto može naći. Čipka u ovoj aktivnosti postaje predmet i smatram da je to njezina najveća vrijednost. Isto tako, kod nje se više ne bavimo samo strukturom, već i nekim detaljima po kojima je paška čipka osobito, a to su kružići na čipki koji se nazivaju zupčići.

9. ZAKLJUČAK

U radu je detaljno opisana paška čipka. Govori se o njezinoj povijesti, načinu rada, baštinskoj vrijednosti i očuvanju te primjenjivosti kod djece predškolske dobi. Čipka je osobito djelo primijenjene umjetnosti kod kojeg likovne karakteristike ornamenta poput simetrije i ritma posebno dolaze do izražaja. U Hrvatskoj su najpoznatije tri vrste čipke: hvarska, lepoglavska i paška čipka. Sve su zaštićene UNESCO-om.

Paška čipka koja je u naslovu rada početak svoje povijesti veže za razdoblje renesanse. Tada u Pag dolazi iz Italije te se počinje njegovati u Hrvatskoj. Kvalitetom, trudom i dobrom promocijom doživljava ogroman uspjeh i postaje svjetski poznata, i ostaje takva sve do danas. Veliku ulogu u tome imale su časne sestre benediktinke, paške škole čipkarstva i razni tečajevi koji su omogućavali i omogućuju i dan danas pristup učenju šivanja čipke.

Zbog svoje velike važnosti kao baštine grada Paga, čipku trebamo čuvati i nastaviti njegovati, ali i dalje istraživati jer prostora za to kod paške čipke još ima. Dokaz tome su dva intervjua provedena s paškim čipkaricama bogatog iskustva koje ukazuju na različite mogućnosti sagledavanja te tradicije.

Čuvanje, njegovanje i daljnje istraživanje paške čipke dugoročno se najuspješnije osigurava razvijanjem svijesti o njezinoj važnosti od najmanjih nogu, upoznavanjem djece s tom vrijednom baštinom, a u praktičnom dijelu rada predloženo je više načina kako to učiniti s djecom predškolske dobi u kontekstu vrtića.

Temu paške čipke, koja je vrlo složena i vezana uz razne povijesne okolnosti u vrtiću treba prilagoditi djeci prema dobi i interesu, ali i onim ishodima koji se od njih u toj dobi očekuju, poput prepoznavanja geometrijskih oblika, uočavanja simetrije i ritma, razvijanja fine motorike. Pritom je važno da se djeci da i sloboda u istraživanju i kreativnom izražavanju što će sigurno rezultirati osebujnim likovnim redefinicijama poznatog motiva paške čipke. Na taj način djeca će imati prilike taj motiv doživjeti kao istinski svoj, a to je važan preduvjet za odgoj generacija koje će aktivno brinuti o baštini svoga kraja.

10. LITERATURA

Knjige:

1. Belamarić, D., (1986). Dijete i oblik. Zagreb. Školska knjiga. Zagreb.
2. Damjanov, J., (2008). Likovna umjetnost 2 : udžbenik za 2., 3. i 4. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole, Školska knjiga, Zagreb
3. Eckhel, N., (2012). Pohvala ruci: čipkarstvo u Hrvatskoj. Zagreb: Etnografski muzej Zagreb.
4. Eckhel, N., Zorić, V. (1995). Paška čipka. Zagreb. Etnografski muzej Zagreb.
5. Grbac, I., (2005). Ojastučeni namještaj: Sveučilišni udžbenik, FS d.o.o., Zagreb
6. Jakubin, M. (1999). Likovni jezik i likovne tehnike. Educa. Zagreb.
7. Matarasso, F. (1997). Use or ornament? The social impact of participation in the arts.
8. Opačić, V. J., ur. (2013). Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština. Zagreb.
9. Portada, J. (2010). Cvijet kamena – Priča o paškoj čipki. Centar za kulturu i informacije Pag. Pag
10. Sales Meyer, F. (1979). A Handbook of Ornament. New York, New York.
11. Wolff Zubović, M. (2017.). Tipologija i podrijetlo ornamentike na drvenim oltarima XVII. i XVIII. stoljeća na području sjeverozapadne Hrvatske – recepcija, primjena i razvoj motiva, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb

Mrežni izvori:

12. Čipka, Hrvatska enciklopedija, URL: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13411> [Pristupljeno: 26. 5. 2020.]
Galerija paške čipke. URL: <https://tzgpag.hr/hr/vodic/stalne-izlo%C5%BEbe/53-galerija-pa%C5%A1ke-%C4%8Dipke.html> [Pristupljeno 27. 11. 2020.]
13. Hrvatska čipka, URL: <https://libertasnova.wordpress.com/2017/02/23/hrvatska-cipka-svjetski-poznata-nematerijalna-kulturna-bastina/> [Pristupljeno: 28. 5. 2020.]
14. Karaman, Lj. (1942). O spomenicima VII i VIII stoljeća u Dalmaciji. U Gorenc, M. Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu. Zagreb: Arheološki muzej u Zagrebu; str. 73 – 113. URL: <https://hrcak.srce.hr/53587> [Pristupljeno 17. 10. 2020.]

15. Klobučar, A. (2005). Čipke naše – dragulji naši. U Šulc, B. Zbornik muzeja primenjene umetnosti. Beograd: Muzej primenjene umetnosti; str. 73 – 84. URL: https://www.mpu.rs/zbornik/pdf/zbornik_4/8.pdf [Pristupljeno: 26. 5. 2020.]
- Kratka poduka o šivanju paške čipke, URL: <https://www.skolskiportal.hr/nesvrstani/kratka-poduka-o-sivanju-paske-cipke/> [Pristupljeno 28. 11. 2020.]
16. Lepoglavska čipka, URL: <http://www.lepoglavska-cipka.hr/o-lepoglavskoj-cipki/> [Pristupljeno: 26. 5. 2020.]
17. Ministarstvo kulture i medija RH, URL: <https://min-kulture.gov.hr/rezultati-pretrazivanja/49?pojam=pa%C5%A1ka+%C4%8Dipka> [Pristupljeno: 01. 10. 2020.]
18. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. (2014). Zagreb. URL: <https://www.azoo.hr/images/strucni2015/Nacionalni-kurikulum-za-rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje.pdf> [Pristupljeno 1. 11. 2020.]
19. Narodne novine – tradicijski i umjetnički obrti. Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva. (112/2007). Zagreb. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2007_10_112_3312.html [Pristupljeno: 17. 10. 2020.]
- Obrazovanje odraslih – čipkarice, URL: http://www.ss-bkasica-pag.skole.hr/nastava/smjerovi?ms_nav=aac [Pristupljeno: 28. 11. 2020.]
20. Ornament, URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=45568> [Pristupljeno: 17. 10. 2020.]
- Paška čipka, URL: <https://znakovi.hgk.hr/proizvod/paska-cipka/> [Pristupljeno: 28. 11. 2020.]
21. Pelc, M., (2009). Umjetnički obrti // Leksikon Marina Držića / Novak, Slobodan P., Tatarin, M. i dr. (ur.). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://www.bib.irb.hr/390542> [Pristupljeno: 23. 11. 2020.]
22. Primijenjena umjetnost, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50384>, [Pristupljeno 26. 5. 2020.]
- Samostan Sv. Margarite, URL: <http://benedictus.hr/samostan/povijest/> [Pristupljeno: 27. 11. 2020.]
23. Špoljar, L. (2011). 'Tajna čipke', *Spectrum*, (1-2), str. 45-47. [Pristupljeno: 30.11.2020.]
24. Štrbac, M. (2009.). Primijenjena umjetnost u potrazi za identitetom. <https://hrcak.srce.hr/199363> [Pristupljeno 28. 11. 2020.]

11. POPIS SLIKOVNIH PREGLEDA

Slika 1, Indijanski ornamenti iz knjige Claudea Levija Straussa „Tužni tropi“

https://www.taipeibiennial.org/2012/en/participants/the_museum_of_rhythm/two_books_two_positions.html [preuzeto: 17.11.2020.]

Slika 2. Korintski stup s vidljivim prikazom *akanthosa*

[https://en.wikipedia.org/wiki/Acanthus_\(ornament\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Acanthus_(ornament)) [preuzeto 1.10.2020.]

Slika 3, Troprutasti pleter na pluteju iz 9. stoljeća pronađenom u Koljanima kod Vrlike

https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatski_pleter#/media/Datoteka:Plutej_s_pletenim_ornamentom_9_st.jpg [preuzeto: 18.11.2020.]

Slika 4, jedan od slikovnih prikaza iz knjige Ornament of the Italian Renaissance autora Blakeslee, L. A., (1920).

<https://books.google.hr/books?id=rIDi34dbHROc&printsec=frontcover&dq=ornament+of+the+italian+renaissance&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwiysaGm15jtAhXTilwKHcD6AFwQ6AEwAXoECAIQAg#v=onepage&q=ornament%20of%20the%20italian%20renaissance&f=false>

[Preuzeto: 23. 11. 2020.]

Slika 5, Prikaz barokne štukature ornamentalnog karaktera u Crkvi sv. Katarine u Zagrebu, Repanić-Braun, M. (2009). Prilog istraživanju opusa štukatera Antona Josepha Quadrija.

Radovi Instituta za povijest umjetnosti, (33), 145-162 <https://hrcak.srce.hr/65232>

[preuzeto:18.11.2020.]

Slika 6, Meksička skulptura kao jasan primjer zrcalne simetrije Wolff Zubović, M., (2017.).

Tipologija i podrijetlo ornamentike na drvenim oltarima XVII. i XVIII. stoljeća na području sjeverozapadne Hrvatske – recepcija, primjena i razvoj motiva, 2017., doktorska disertacija, (29), Filozofski fakultet, Zagreb

Slika 7, Constantin Brancusi, Stup bez kraja,

https://en.wikipedia.org/wiki/Sculptural_Ensemble_of_Constantin_Br%C3%A2ncu%C8%99i_at_T%C3%A2rgu_Jiu [preuzeto: 11. 9. 2020.]

Slika 8, Constantin Brancusi, Stup bez kraja

<http://pictify.saatchigallery.com/249228/coloana-infinitului> [preuzeto: 11. 9. 2020.]

Slika 9, Primjer rozete, crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u gradu Pagu

<https://www.zadarskanadbiskupija.hr/?p=4041> [preuzeto: 11. 9. 2020.]

Slika 10. Ogrlica na paškoj nošnji kao primjer dominacije <https://www.paska-cipka.com/paska-cipka/na-narodnoj-nosnji.html> [preuzeto: 12. 9. 2020.]

Slika 11. Vasilj Kandinski, kvadrati s koncentričnim krugovima, primjer varijacije <https://bosonoga.com/2017/09/27/kako-biti-umjetnik-prema-kandinskom/> [preuzeto: 11. 9. 2020.]

Slika 12. Guggenheimov muzej u New Yorku kao primjer gradacije <https://hr.wikipedia.org/wiki/Guggenheim> [preuzeto: 09. 9. 2020.]

Slika 13. Paul Klee War, „Strelice znače smrt“, 1911.godina [http://www.emuseum.zpk.org/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultListView/result.t1.collection_list.\\$TspTitleLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfilterDefinition&sp=0&sp=0&sp=1&sp=SdetailList&sp=15&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=28](http://www.emuseum.zpk.org/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultListView/result.t1.collection_list.$TspTitleLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfilterDefinition&sp=0&sp=0&sp=1&sp=SdetailList&sp=15&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=28) [preuzeto: 23. 11. 2020.]

Slika 14. Paška čipka kao primjer rotacije <https://www.camping-simuni.hr/hr/blog/paska-cipka-najljepsi-suvenir-koji-mozete-donijeti-kuci/> [preuzeto: 11. 9. 2020.]

Slika 15. Primjer venecijanske čipke <https://hr.womanuntamed.com/venetian-lace/> [preuzeto: 11. 9. 2020.]

Slika 16. Iгла i konac <https://www.piqsels.com/id/search?q=orang+menjahit&page=9> [preuzeto: 12. 9. 2020.]

Slika 17. Kalemi <https://www.perlica.eu/trgovina/drveni-materijali/drveni-kalem-3-x-2-cm,-5-kom-detail> [preuzeto: 12. 9. 2020.]

Slika 18. Primjer kostura za izradu čipke na iglu <http://www.zadarnews.hr/author/r-i/page/71/> [preuzeto: 12. 9. 2020.]

Slika 19. Detalj slike Williama Larkina iz 17. stoljeća s prikazanim motivom retičele https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c1/Larkin_cary_detail.jpg [preuzeto: 18. 11. 2020.]

Slika 20. Čipka na batiće <https://narodni.net/tradicionalna-hrvatska-cipka-na-batice/> [19. 10. 2020.]

Slika 21. Lepoglavka-čipka.hr <http://www.lepoglavka-cipka.hr/trgovina/pregled-cipke/19/> [17. 10. 2020.]

Slika 22, Tenerifa <http://www.emz.hr/Zbirke/Organizacija%20zbirki/Zbirka%20%C4%8Dipkarstva> [preuzeto: 19. 10. 2020.]

Slika 23. Tenerifa s mreškanjem

<http://www.emz.hr/Zbirke/Organizacija%20zbirki/Zbirka%20%C4%8Dipkarstva> [preuzeto: 19. 10. 2020.]

Slika 24. Detalj paške čipke <https://tzgpag.hr/hr/posebnosti/%C4%8Dipka.html> [preuzeto: 19. 10. 2020.]

Slika 25. Ostaci starog grada Paga <https://hotel-biser.com/2018/2010/05/26/grad-pag/> [preuzeto: 05. 12. 2020.]

Slika 26. Benediktinski samostan u gradu Pagu <http://benedictus.hr/samostan/samostan-danas/> [preuzeto: 10. 11. 2020.]

Slika 27. Primjer paške čipke na oltarniku <http://www.paska-cipka.com/paska-cipka/u-crkvi.html> [preuzeto: 20. 10. 2020.]

Slika 28. prikaz čipke na pokrivaci paške nošnje

<http://www.mediteranpag.com/hr/hrvatska/aktivnosti-atrakcije/otok-pag-pag-sto-vidjeti-narodna-nosnja-s14-51.htm> [preuzeto: 20. 10. 2020.]

Slika 29. Polaznice i učiteljice čipkarske škole s Franom Budakom. Eckhel, N., (2012).

Pohvala ruci: čipkarstvo u Hrvatskoj. Zagreb: Etnografski muzej Zagreb.

Slika 30. Polaznice čipkarske škole u Srednjoj školi Bartula Kašća. Eckhel, N., (2012).

Pohvala ruci: čipkarstvo u Hrvatskoj. Zagreb: Etnografski muzej Zagreb.

Slika 31. prikaz zupčića, vlastita galerija

Slika 32. Izrada paške čipke <https://tzgpag.hr/hr/posebnosti/%C4%8Dipka.html> [preuzeto: 20. 10. 2020.]

Slika 33. prikaz štapova na paškoj čipki <https://www.otok-pag.hr/tours/paska-cipka/PG-TR-129> [preuzeto: 05. 12. 2020.]

Slika 34. Čipka na kušinu <http://narodni.net/tag/cipka/> preuzeto: 20. 10. 2020.]

Slika 35. Proizvodi brenda „Lace by Herenda“

<https://www.facebook.com/crtanapaskacipkavesnaherenda/> preuzeto: 20. 10. 2020.]

Slika 36. Odjevni predmet kao proizvod brenda „Chypka“

<https://www.noss.hr/hr/artikl/chypka-thief-raincoat-jacket-black/a19815/> [preuzeto: 20. 10. 2020.]

Slika 37. Solinarka, kulik i paška čipka, autor Ljiljana Festini i ilustrator Martina Brčić

<https://zbirka1.omeka.net/items/browse?page=2> preuzeto: 11. 11. 2020.]

Slika 38. Prikaz rada – Vežanje vezica, vlastita galerija

Slika 39. Prikaz rada – Vežanje vezica, vlastita galerija

Slika 40. Prikaz rada – vežanje vezica, vlastita galerija

Slika 41. Čipka od kolaža, vlastita galerija

Slika 42. Prikaz geoarda, vlastita galerija

Slika 43. Prikaz rada – paukova čipka, vlastita galerija

Slika 44. Prikaz rada, vlastita galerija

Slika 45. Prikaz dovršenog ukrasa, vlastita galerija

12. ŽIVOTOPIS

OSOBNI PODACI

Ime i prezime: Martina Sabalić

Datum i mjesto rođenja: 12. 1. 1996., Zadar

Adresa: Splitska 4A, 23000 Zadar

Mobitel: 095 351 8256

E-mail: sabalic.martina1@gmail.com

OBRAZOVANJE

2010. – 2014. Gimnazija Bartul Kašić, Pag

2015. – 2018. Preddiplomski sveučilišni studij, Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja,
Sveučilište u Zadru

2018. – 2020. Diplomski sveučilišni studij, Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja,
Sveučilište u Zadru

RADNO ISKUSTVO

Dječji vrtić Paški mališani – odgojitelj predškolske djece, od 1. 9. 2019., trenutno

Dječji vrtić Sunce – odgojitelj predškolske djece, stručno osposobljavanje bez zasnivanja
radnog odnosa, od 3. 12. 2018. do 31. 8. 2019.

Dječji vrtić Latica – volonter, od prosinca 2018. do travnja 2019.

Udruga za autizam Zadar – volonter, od prosinca 2017. do lipnja 2019.

Osnovna škola Voštarnica – volonter, od ožujka 2018. do lipnja 2018.

Studentski posao – 1 godina, čuvanje djeteta s teškoćama u razvoju

VJEŠTINE

Rad na računalu – korištenje MS Office paketa

Strani jezici - engleski (aktivno), talijanski (pasivno), njemački (pasivno)

Vozačka dozvola B kategorije